

constituente et inducente obligationem; quoniam si lex sit tantum declarativa juris divini aut naturalis, illa tota dependet ex ratione, seu ex priori lege: nam ab illa est tota ratio obligationis. Sic ergo conclusio, præsertim quoad priorem partem, sumitur ex Bart. et Decio supra allegatis, et declaratur primo a simili de cæteris actibus moralibus: nam licet procedant a libero arbitrio, quod est voluntatis et rationis, nihilominus exteriores actus morales non constituuntur formaliter ex ratione operandi, sed ex voluntate libera et operatione ab illa procedente: ratio vero se habet ut movens ex parte objecti, et ut regula ac mensura talis operationis. Sic etiam votum, licet prærequirat rationem aliquam moventem ad vovendum, tamen formaliter non consistit nisi in promissione ut conjuncta voluntati se obligandi seu promittendi. Ita ergo de lege sentendum est. Ratione item suadetur, quia ratio movens legislatorem est quid antecedens ad legem, et per se non habet rationem moventis alium, scilicet subditum, sed ad summum movet, et inducit ipsum legislatorem ut legem ferat qua moveat subditum; ergo ratio legis intrinsece non constituit nec componit ipsam legem. Confirmatur et declaratur amplius, quia subsistente tota ratione legis, stat non sequi legem, quia princeps non vult secundum rationem operari; contrario vero stante voluntate principis efficaci, statim ponitur lex, quia si voluntas est efficax statim se insinuat, sui que signum exhibet: ergo ratio legis non ita pertinet ad formam legis sicut voluntas.

11. *Objectiuncula cum confirmatione.* — Dices: de essentia legis est ut sit secundum rationem; nam si sit irrationabilis, non est lex, ut supra visum est: ergo ratio aliqua legis est de essentia ejus. Confirmatur ac declaratur, nam duplex esse potest ratio legis: unam possumus appellare tantum motivam, alteram non tantum motivam, sed etiam constitutivam legis. Prior est extrinseca, et dici potest quasi personalis ratio ipsius legislatoris; et de illa clarum est non pertinere ad formam legis, quia nec per se est necessaria ad illam. Hujusmodi est, verbi gratia, in præcepto jejunii corporis maceratio, vel mortificatio, vel satisfactio pro peccatis, et similia quæ movere possunt legislatorem, per se tamen non sunt necessaria ad constitutionem talis legis: unde eadem lex posset ferri sine his motivis, et ab uno legislatore ferri potest propter unum, et ab alio propter aliud, cum tamen lex sit eadem. Imo interdum potest legislator moveri

ex motivo privato, vel irrationabili, et lex nihilominus erit valida, si ex sua materia et objecto rationabilis sit: de hac ergo ratione extrinseca recte procedunt omnia dicta. Alia vero ratio est intrinseca, et constitutiva legis, quæ potest dici ratio juridica, et hæc videtur esse de essentia legis, ac subinde ipsius forma, quia constituit illam ita ut sine illa esse non possit: ut in dicto exemplo de lege jejunii ratio intrinseca est, quod ille actus est per se conveniens, et continens medioeritatem virtutis temperantiæ, et sic de aliis: ergo non est in universum verum rationem legis non esse formam ejus.

12. *Respondetur dubiis.* — Respondeo hæc objectione declarari posteriorem partem assertionis. Nam in hac ratione intrinseca legis duo spectari possunt: unum est honestas vel convenientia quæ supponitur in materia illa vel actu quem præcipit lex præcipiens, seu malitia aut disconvenientia quæ supponitur in materia legis prohibentis: aliud est lumen ipsum, et discursus intellectus ostendens talem convenientiam vel disconvenientiam in tali materia vel actu, et utroque modo fatemur rationem esse necessariam ad legem, quia debet esse rationabilis et justa. Verumtamen neutro modo concurrat ratio per modum formæ constitutivæ legis: nam priori modo se habet ut objectum, et veluti ratio *sub qua* materiæ proximæ legis: præcipit enim lex actum convenientem, et prohibet disconvenientem; illa autem ratio convenientiæ vel disconvenientiæ objectivæ supponitur in illa materia, et sub illa præcipitur vel prohibetur; est ergo ratio objectiva legis, non tamen formaliter constituens legem. Posteriori autem modo ratio solum est ostensiva talis materiæ et proprietatum ejus, et consequenter est directiva voluntatis legislatoris, et ita se habet ut regula seu mensura extrinseca legis quoad justitiam et honestatem ejus, non vero ut intrinseca forma. Atque ex his multa possunt inferri de modo quo ratio legis vel mens legislatoris conferre possint ad intelligendum legis vigorem et obligationem. Sed hæc tractabuntur commodius in l. 8, tractando de Interpretatione legis.

CAPUT XXI.

UTRUM LEX CIVILIS POSSIT SUBDITOS OBLIGARE IN CONSCIENTIÆ FORO.

1. Explicatis causis legis et omnibus conditionibus requisitis ad plenum valorem et effi-

ciam legis, sequitur dicendum de illius effectibus, qui fere omnes ad obligationem revocantur juxta superius dicta de lege in communi, et ideo hæc obligatio legis civilis purissime a nobis explicanda est. Quia vero ex ratione communi legis constat, et obligationem esse quasi formalem effectum legis, nec posse esse veram legem quin aliquam obligationem inferat, et in superioribus ostensum est potestatem civilem esse vere legislativam, ac subinde legem civilem esse veram legem; ideo non dubitamus in genere de obligatione, sed illam supponimus: inquirimus autem modum seu speciem ejus, et in hoc sensu quærimus an humana lex, præsertim civilis, possit in conscientia obligare.

2. *Quid sit forus.* — *Forus duplex: ecclesiasticum et civile.* — Ratio autem dubitandi esse potest, quia forus conscientiæ est forus Dei; sed homo non potest obligare in foro Dei: ergo nec in foro conscientiæ. Major declaratur explicando metaphoram vocis *forus*: nam ex primæva impositione significat locum in quo judicium exercetur, cap. *Forus*, de Verb. significat.; inde vero translata est ad significandum ipsum judicium, et ita distinguitur duplex forus, internus et externus; de externo fit mentio in cap. *Cum Episcopus*, de Offic. ordin., in 6, et innuitur esse duplex: ecclesiasticum et civile. Internum autem est quod intus in mente hominis ubi conscientia residet exercetur, et ideo forus conscientiæ appellatur, et ab Augustino dicitur *forus poli*, seu Dei, cap. ult. 17, quæst. 4; ergo idem est forus conscientiæ quod forus coeli seu Dei. Minor autem probatur primo, quia inferior non potest obligare in foro superioris. Secundo, hoc maxime probatur de homine ut habente solam potestatem temporalem, quia ab illa non potest procedere spirituale vinculum; sed obligatio in conscientia est spirituale vinculum: lex autem civilis est a potestate temporali, ut talis est: ergo. Tertio, leges civiles solum ordinantur ad externam politiam: ergo satis est quod in foro exteriori obligent. Quarto, quia nemo potest obligare in eo foro in quo non potest cognoscere, quia non potest obligare ubi non potest judicare, argumento l. ult., ff. de Jurisdict. omn. judic. Sed homo non potest judicare de conscientia alterius, quia non potest illam cognoscere; ergo.

3. Quinto, quia nemo potest obligare ad pœnam quam infligere non potest, argumento l. ult., ff. de Officio ejus cui mandata est jurisdictio; sicut judex secularis non potest præci-

pere sub pœna excommunicationis: ergo legislator humanus non potest obligare sub pœna inferni, vel purgatorii, quia non potest illam infligere; sed obligare in conscientia est obligare sub reatu hujus pœnæ: ergo excedit hoc efficaciam legis humanæ. Sexto, nemo potest ligare in eo foro in quo non potest solvere, quia illa duo sunt connexa et quasi correlativa, ut sumitur ex cap. *Quod autem*, de Pœnit. et remis.; sed legislator humanus non potest solvere in foro conscientiæ, nec remittere culpam quæ sit vera culpa coram Deo: ergo non potest legislator civilis obligare sub reatu veræ culpæ coram Deo: ergo neque in conscientia. Septimo, Augustinus 22 contra Faust., cap. 27, definit peccatum esse factum contra legem Dei: ergo factum contra legem hominis, ut sic, non est peccatum: ergo lex hominis, ut sic, non obligat in conscientia: nam si ita obligaret, transgressio ejus, quatenus talis est, sufficeret ad constituendam veram rationem peccati. Octavo, servare divina mandata sufficit ad vitam æternam obtinendam, Matth. 19: ergo qui illa servaverit, quamvis non servet leges humanas, salvabitur; ergo signum est illas leges non obligare in conscientia.

4. *Sententia negans magistratus civiles per leges suas in conscientia obligare.* — In hac refuit sententia negans posse magistratus civiles per leges suas in conscientia obligare. Ita sentiunt a fortiori hæretici, qui negant esse in principibus veram potestatem ad leges ferendas: sed contra hos satis disputatum est. Inter Catholicos ergo videtur ita sentire Gerson in 3 p. tract. de Vit. spirit., lect. 4, alphab. 62, ubi dicit solum Deum posse dare præcepta affirmativa vel negativa obligantia sub pœna mortis æternæ. Unde infert corollar. 5 et sequentib., quoties peccari videtur contra legem humanam, non incurri culpam ex transgressione legis humanæ, sed divinæ, quæ ibi conjungitur: unde non videtur aliquid tribuere legi humanæ, nisi explicationem ejus obligationis quæ continetur in lege divina, ut patet ex exemplo medici, quo utitur. Nam cum medicus imperat alicui: Ne bibas vinum purum, alias morieris, statim oritur obligatio non bibendi, non quia illam medicus imponat, sed quia in ipsa lege divina continebatur. Et quamvis de culpa mortali semper loquatur, rationes tamen ejus, et omnia per quæ occurrit, si quid valent, æque probant de omni culpa, et de omni obligatione in foro Dei, de qua nunc loquimur: nam in speciali de obli-

gatione sub mortali culpa infra dicemus. Eadem sententiam quoad leges civiles tenet Almain. de Potestat. Eccles., capit. 12; inter canonistas inclinare videtur in eam sententiam Decius in cap. *Nam concupiscentiam*, de Constit., circa finem lectionis primæ, et Joann. Imol., cap. 2 de Majorit. et obedient., et in c. *Cum contingat*, de Jurejur., et Roman. in l. *Is qui bonus*, ff. de Verbor. significat. Unde Mencha., lib. 1 Illustr. quæstionum, cap. 19, n. 1, et Soto, Castro et alii non censent tam certum leges civiles obligare in conscientia sicut ecclesiasticas. Et rationes in principio factæ de illis maxime procedunt.

5. *Legem humanam civilem habere vim et efficaciam obligandi in conscientia.* — Dicendum vero est legem humanam civilem habere vim et efficaciam obligandi in conscientia. Hæc est sententia communis Catholicorum, ut videre licet in divo Thoma cum expositoribus 1. 2, quæst. 96, artic. 4; Anton. 1 p., tit. 18, cap. unic., § 2; Soto, lib. de Justitia, quæst. 6, art. 4, ad 8; Castro, lib. 1 de Lege pœnali, cap. 4 et 5; Salmer., tom. 4 in Evang., part. 3, tract. 12; Bellarmin., tom. 2, libr. 3 de Laicis, cap. 11; Turrian. lib. 5 advers. Magdeburg., cap. 9; Covarr. in regula *Peccatum*, p. 2, § 3; Navarr. in Summ., cap. 23, n. 54 et sequentib.; Felin in cap. 1 de Sponsal., n. 18; referente Joan. Andr., Anchar. et Joan. Calderin., et Gloss. in capit. *Que in Ecclesiarum*, de Constit. ibi, *Jure poli.* Idem Tiraquel., qui alios refert in præfatione ad librum de utroque retractu, n. 74. Et videtur assertio vel de fide, vel proxima fidei; nam fere aperte colligitur ex illo Pauli ad Roman. 12: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, sibi ipsis damnationem acquirunt.* Quod de damnatione etiam apud Deum intelligit ibi Chrysost. hom. 23. Item additur ibi ratio his verbis: *Dei enim minister est*, unde colligitur illi esse obediendum, non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam: ac si aperte diceret, non solum propter timorem pœnæ, sed etiam propter vitandam culpam: hoc enim in rigore significat particula illa *propter conscientiam*, ut Ambros., Anselm., div. Thom., Theod. et fere alii intellexerunt; et sumitur ex illo 1 Pet. 2: *Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis, etc.*, et prius ibidem dicitur: *Subjecti estote omni humanæ creature propter Deum, sive Regi, etc., quia sic est voluntas Dei*; et facit illud Prov. 8: *Per me reges regnant.*

6. *Legislator civilis fert legem ut minister Dei*

et per potestatem ab eo acceptam. — Ex quibus testimoniis, et similibus supra citatis, sumuntur variæ rationes hujus veritatis. Prima est, quia etiam legislator civilis fert leges ut minister Dei per potestatem ab ipso acceptam: ergo obligat in conscientia ad parendum: patet consequentia, quia qui resistit ministro regis in eo in quo minister est, et quatenus representat personam regis, plane censetur resistere ipsi regi, ut patet ex consensu omnium hominum, et ex illo 1 Reg. 8: *Non te abjecerunt, sed me*: ergo in transgressione talis legis intercedit Dei offensio et injuria; ergo læditur conscientia; ergo lex ipsa in conscientia obligabat. Dicit aliquis: Potestas civilis non est immediate a Deo, sed a communitate hominum: ergo potuerunt homines conferre hanc potestatem limitatam, nemper ad ferendas leges cogentes alio modo, non tamen in conscientia obligantes. Respondetur primum, etiam admissio illo casu, non deesse in tali republica potestatem ad ferendas leges obligantes in conscientia, sed illam permansisse in tali communitate, et non fuisse translata in principem. Inde vero potius sequitur in illo casu eum non esse principem perfectum, nec habere potestatem gubernativam absolute et simpliciter, sed tantum secundum quid. Et ideo quoties respublica constituit sibi regem cum vera potestate suprema, necessario confert illi hanc facultatem. An vero possit talis modus potestatis et actus ejus intelligi sine aliqua nova obligatione in conscientia, patebit magis ex sequenti capite.

7. *Jus divinum et naturale dictant servandas leges a legitimis principibus positas.* — Occurritur dubiolo. — Secunda ratio principalis est, quia jus divinum et naturale dictat servandas esse justas leges a legitimis principibus positas; ergo qui illas non servat, agit contra divinam voluntatem, juxta citatum verbum Petri; *Hæc est enim voluntas Dei*, et juxta verbum Christi, *Quæcumque dixerint vobis, facite*: ergo illa transgressio est vera culpa et peccatum, atque adeo contra obligationem in conscientia. Atque hoc sensu dixit D. Thomas legem humanam obligare in conscientia, quatenus participat legem æternam et naturalem, id est, quatenus in voluntate Dei et in dictamine rationis naturalis nititur: hoc enim principium, *Obediendum est justis præceptis principum*, naturale est. Nec vero inde sequitur vel culpam illam esse proprie contra legem naturæ, vel obligationem ad actum præceptum lege humana esse naturalem, quia, ut in su-

perioribus tetigi, lex humana se habet ut causa proxima et secunda, quæ nititur in lege æterna tanquam in causa prima: effectus autem, qui proxime est a causa secunda, ita ut a prima non fieret, nisi per illam, secundæ simpliciter tribuitur, et ideo obligatio hæc, etiamsi sit in conscientia, simpliciter est a lege humana.

8. *Predicta potestas est necessaria ad convenientem gubernationem reipublicæ humanæ.* — Tertia ratio sit, quia hæc potestas est necessaria ad convenientem gubernationem reipublicæ humanæ: ex fine autem recte colligimus efficaciam causæ, præsertim in moralibus. Antecedens patet, quia etiam in inferioribus et imperfectis communitatibus est necessaria vis præcipiendi, obligando in conscientia: hæc enim ratione pater potest obligare filium, adeo ut Deut. 21 dignus morte judicaretur filius non obediens præcepto patris. Et similiter uxor in conscientia tenetur obedire marito, juxta illud Pauli ad Col. 3: *Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino*; et ad Ephes. 5, absolute dicit: *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino*; et reddit rationem: *Quoniam vir caput est mulieris*. Multo autem magis rex est caput reipublicæ temporalis. Similiter etiam servus tenetur in conscientia parere domino, ut plane docet Paulus locis citatis, et sumitur ex 1 Petri 2, ex cap. 1 de Conjugio servorum; et de omnibus famulis, in eo quod ex officio facere tenentur, idem est manifestum, et habetur in cap. *Si Dominus*, 11, quæst. 3; et in religionibus sine aliqua obligatione hujusmodi non posset consistere perfecta gubernatio: ergo signum est multo magis esse necessariam in communitate perfecta, etiam ad ejus temporalem gubernationem; et ratio a priori est, quia gubernatio sine potestate cogendi inefficax est, et facile contemnitur: coactio autem sine potestate obligandi in conscientia, vel est moraliter impossibilis, quia coactio justa supponit culpam, quod est valde probabile, ut magis declarabitur in seq. et tractando de lege pœnali; vel certe est valde insufficientis, quia per eam non posset in multis casibus necessariis sufficienter reipublicæ subvenire.

9. *Gersonis opinio quomodo sane explicetur, quaque censura digna sit.* — Ex his facile constat quid de opinione Gersonis censendum sit. Etenim si ille intellexit, ut Soto, Castro et multi alii ex eo satis apparenter colligunt, nihil posse præcipi per legem humanam seu civilem quod per legem naturalem præceptum

non sit, saltem per discursum et deductionem necessariam ex principiis naturalibus, sic assertio ejus erronea est, et bonis moribus valde contraria, ut constat ex testimoniis et rationibus adductis, et ex communi sensu fidelium in praxi, et usu talium legum, et magis ex sequenti capite constabit. Si vero solum intellexit leges humanas non obligare in conscientia, nisi in virtute horum principiorum naturalium, *Obediendum est principibus humanis in licitis et honestis*, juxta illud, *Obedite præpositis vestris*, quod præceptum naturale est, et non tantum positivum, et ideo dicit legem humanam non obligare ut humana est, sed ut pertinet ad quemdam gradum legis divinæ, ut aperte dicit dicta lect. 4, corol. 4, supponendo ea quæ dixerat in lect. 2, corol. 7, sic fortasse de nomine disputat. Verumtamen non sine scandalo discedit a communi modo loquendi theologorum, et introducendo modum loquendi ambiguum, qui potest sensum erroneum et bonis moribus contrarium inducere, et præterea semper indicat obligationem talium legum non fundari immediate in potestate legislatorum, sed in deductione aliqua ex principio aliquo evidente, vel revelato, subsumendo propositionem dubiam, pie tamen creditam, et ad morum ædificationem pertinentem, et in hac deductione fundat practicam obligationem, ut patet ex dicta lect. 2, corollar. 7, juncto corollario sexto lectionis quartæ. Hoc autem in rigore falsum est, quia nisi lex humana addat obligationem, illa probabilitas, vel pietas, quæ apparet in tali materia non sufficeret ad obligationem, ut, in exemplo de observatione Quadragesimæ, quo utitur, etiamsi tale jejunium per se spectatum conferat ad pietatem, non satis esset ad obligationem, nisi potestas ecclesiastica illam imponeret, idemque cum proportione est in omni materia legis humanæ, etiam civilis. Itaque, licet verum sit obligationem legis humanæ fundari aliquo modo in principiis legis naturæ, et supponere aliquam naturalem honestatem, vel sufficientem fundamentum et materiam, nihilominus ipsa lex humana immediate addit obligationem in conscientia non contentam in principiis legis naturæ, nisi medio imperio potestatis humanæ.

10. *Duplex deductio ex lege naturali.* — Tandem intelligi potest ex dictis quomodo in omni lege humana quoad obligationem ejus locum habeat quod D. Thomas docet q. 95, art. 2 et 4, omnem legem humanam a lege naturali derivari. Duplex enim esse potest lex humana etiam civilis; una est declarativa

tantum obligationis naturalis, ut est lex civilis prohibens furtum, vel homicidium, vel usuras, et in universum omnis illa quæ præcipit vel prohibet aliquid, quod per necessariam illationem deducitur ex principiis legis naturalis tanquam necessarium ad morum honestatem, ut notavit Soto ib. 2 de Justit., quæstione quinta, articulo secundo: alia lex humana est quæ addit obligationem specialem, quæ ex solis principiis naturalibus deduci non posset, nec evidenter, nec probabiliter, ut est lex prohibens ne arma nocte deferantur, vel res tales e regno extrahantur, et similes. Item duplex est deductio ex lege naturali, ut idem D. Thomas notat, una est per modum conclusionis ex principiis, quæ satis nota est, alia est per modum determinationis, quia lex naturalis solum præcipit aliquid in generali, ut, verbi gratia, tributa esse solvenda, maleficia esse punienda, etc.; ex hoc autem principio colligit prudens ratio oportere determinare certam quantitatem tributi, aut pænæ, etc.; quam determinationem addit legislator humanus prudenti arbitrio, et per potestatem sibi a Deo datam, media ratione naturali quoad civiles leges, ut supra ostensum est, et ideo recte dicitur talis lex humana derivari a naturali per modum determinationis. Priores ergo leges deducuntur priori modo, scilicet, per modum conclusionis ex lege naturali, quia, re vera, secundum se continentur sub tota latitudine legum naturalium, ut ex libro secundo constat, et ex vi rationis naturalis habent obligationem suam primariam, quam magis inculcat, seu proponit legislator humanus, et ex parte sua aliquo modo auget obligationem illam saltem extensive. Posteriores autem leges, quæ propriissime humanæ sunt, derivantur a lege naturali solum posteriori modo, scilicet, per modum determinationis, et secundum illam determinationem obligant immediate ex vi potestatis legislativæ humanæ, quæ obligationem illam in conscientia potest addere supra obligationem legis naturalis, vel divinæ, ut ostensum est: et quia illa potestas, quoad egres civiles, derivatur ad hominem media ratione naturali, ut supra ostensum est, ideo recte dicuntur tales leges humanæ deduci ex naturali per modum determinationis, seu additionis factæ per potestatem derivatam ab ipsa lege naturali.

11. *Fit satis argumentis adversantibus.* — Superest ut argumentis in principio positis respondeamus. Ad primum, sumptum ex voce et distinctione fori, respondetur, etiamsi forum

externum quoad executionem et iudicium distinctum sit a foro interno et conscientia, nihilominus ex lege exterius posita de aliquo actu redundare diversum iudicium in foro conscientia de eodem actu, quia talis lex habet vim constituendi talem actionem, vel omissionem in materia necessaria virtutis vel vitii, qua morali mutatione facta, conscientia dictat hoc facere vel omittere esse peccatum. Item habet vim lex humana applicandi suo modo voluntatem Dei, et consequenter efficiendi obligationem in foro conscientia; unde simpliciter negandum est homines non posse obligare in foro Dei, quia quando operantur ut ministri Dei, in foro ejusdem Dei obligant. Nec est inconveniens quod inferior obliget in foro superioris, quando per potestatem ab ipsomet superiore datam operatur; nam ipse superior vult ut ei obediatur, juxta illud: *Qui vos audit me audit*; unde etiam subjungit: *Qui vos spernit me spernit*. Ad secundum respondetur potestatem civilem dici temporalem ex parte materiae, et hoc modo est verum non posse ponere vinculum spirituale, scilicet, in materia spiritali, vel per se, ac directe in ordine ad spiritualem actum, vel effectum. Nihilominus tamen quatenus in materia temporali potest reperiri honestas et obligatio ad illam servandam, eatenus potest lex civilis ex parte materiae hoc vinculum ponere, etiamsi aliquo modo spirituale videatur, quatenus conscientia quid spirituale est, quia facta mutatione in materia temporali, ipsa conscientia aliter dictat de honestate vel turpitudine talis materiae. Potestas autem civilis potest facere illam mutationem in materia. Adde potestatem illam esse participationem divinæ potestatis, et sub ea ratione posse includere vim quamdam quæ spiritum ipsum et rationem liget.

12. Ad tertium respondetur leges civiles etiam intendere honestatem morum in sua materia et in ordine ad suum finem, et hac ratione posse in conscientia obligare. Deinde dicitur ipsam obligationem in conscientia esse necessariam ut potestas civilis per suas leges possit efficaciter consequi finem suum, quia nisi cives in conscientia teneantur ea facere vel vitare quæ lex civilis efficaciter præcipit aut prohibet, non poterit pax et justitia reipublicæ conservari, quia homines proxime per conscientiam diriguntur in actionibus suis, et ideo necesse est ut ex lege civili redundet obligatio ad conscientiam. Ad quartum, de cognitione talis obligationis, respondetur aliud esse

actum de quo fertur lex esse debere subjectum cognitioni humanæ; aliud vero obligationem ad talem actum debere esse eodem modo cognoscibilem: primum est verum per se loquendo, ac necessarium: et hac ratione supra diximus has leges solum dari de actibus externis; secundum autem non est per se necessarium, quia, ut lex humana imponat obligationem in conscientia, non oportet ut per se ac directe de ea judicet, seu de transgressione in illo foro, sed solum de externa actione vel omissione. Nihilominus tamen verum est etiam legislatorem humanum posse cognoscere et iudicare suam legem obligare in conscientia in tali materia, etiamsi in particulari ignoret an subditus operetur contra conscientiam nec ne.

13. *Dupliciter posse aliquem esse reum pænæ per transgressionem legis.* — Ad quintum, de obligatione ad pænâ, respondetur dupliciter posse aliquem fieri reum pænæ ex transgressione legis. Primo, quia lex illa, ut est a proximo legislatore, directe imponit talem pænâ. Secundo, inferri potest reatus pænæ solum consecutione quadam. Priori modo verum est non posse legislatorem obligare ad pænâ quam nullo modo potest infligere; posteriori autem modo falsum est. Lex autem civilis non obligat sub pænâ inferni vel purgatorii priori modo, sed tantum posteriori modo, et ideo ratio non procedit. Ut autem hujus rei ratio a priori intelligatur, advertendum est interdum posse superiorem principem seu legislatorem imponere pænâ sibi propriam, seu reservatam suæ jurisdictioni pro transgressoribus legum suorum gubernatorum; et tunc quamvis gubernator seu legislator inferior per suam legem directe non imponat talem pænâ, nihilominus ex transgressione illius legis per necessariam consecutionem incurritur reatus illius pænæ in virtute legis latæ a superiori principe: ita ergo est in præsentia. Nam Deus voluit observari leges a suis ministris latas, etiam sub pænâ alterius vitæ, quia transgressiones earum continent veram culpam, et in offensionem ipsius supremi legislatoris redundant.

14. *Obligare et remittere non necessario connecti.* — Ad sextum, de remissione culpæ, respondetur in rigore falsum esse principium assumptum: nam illa duo *obligare*, scilicet, et *remittere* non sunt per se ac necessario connexa: nam homo potest se voto obligare, et non potest obligationem sibi auferre: maxime autem hoc verum est, quando obligatio

non directe ponitur, sed consequitur aliunde: nam tunc non inducitur principaliter ex potestate solius proximi legislatoris, sed maxime virtute Dei. Nihilominus tamen in propriis legibus et legislatoribus potest aliquem verum sensum habere illa propositio: *Qui potuit obligationem legis ponere, potest et auferre*, quia pendet ejus voluntate, et ita sicut legislator humanus potest ponere obligationem in conscientia, ita etiam potest illam auferre, dispensando vel abrogando leges, ut postea dicitur. Hoc autem procedit ante transgressionem legis; nam postquam transgressio legis facta est, non oportet ut legislator humanus possit remittere culpam illa transgressione commissam, quatenus contra Deum est, quia, ut sic, est alterius ordinis, et maxime repugnat legi æternæ. Poterit autem idem legislator remittere illam transgressionem, quatenus in suam offensionem et injuriam cedit, et consequenter etiam potest remittere reatum pænæ per suam legem directe impositæ, quia hæc omnia permanent in eodem ordine, et pertinent ad proprium jus ipsius proximi legislatoris.

15. *Vis obligandi legis humanæ præcipue fundatur in lege æterna.* — Ad septimum, de definitione peccati, solutio patet ex dictis. Nam quia vis obligandi legis humanæ principaliter nititur in lege æterna, ideo qui illam transgreditur, virtute violat legem æternam et divinam, et hoc modo convenit etiam illi transgressioni definitio peccati. Eademque est responsio ad ultimum: unum enim ex divinis præceptis est obedire superioribus et principibus humanis, et ideo qui non servat leges humanas, neque omnia Dei mandata servat, ac subinde damnationem sibi acquirit, ut dixit Paulus, quia re vera non implet conditionem a Christo positam: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Quamvis possint optime verba universe intelligi de omnibus legitimis mandatis, tam divinis quam humanis.

CAPUT XXII.

UTRUM OMNIS LEX HUMANA SEU CIVILIS OBLIGET IN CONSCIENTIA, AUT POSSIT ESSE VERA LEX SINE TALI OBLIGATIONE.

1. Diximus posse humanam legem in conscientia obligare; nunc autem inquiremus an sit hoc intrinsecum tali legi. Supponimus autem sermonem esse de vera et valida lege, quia, ut lex obliget, oportet ut sit vera lex; quia quæ non est vera lex neque obligare po-